

Čeština v medicíně – chrám a tvrz, nebo důvod k pláči?

Na úvod otázka – uhádnete autora následujících veršů, tolik připomínajících Appolinairovo pásmo v Nezvalově překladu?

Když na tě vzpomenu, Paříži, pohádka nad Seinou, ulici vidím platany vroubenou,
Schýlené krámky bukinistů ztrácet se v žluti podzimních listů,
skrže něž prosvítá jak z krajkovin tkán bílý a velebný Notre Dam,
v řece se zrcadlí hlídané rybáři s dohaslou cigaretou.
Anebo stojím pod Gambettou, je ještě časně zrána,
Přede mnou zeje Caroussell brána,
V průhledu jejím Concorde s věncem kamenných měst
Tak jako s plejádou sesterských hvězd kol dokola v širokém disku objímá rudý sloup obelisku.
Za ním v prostorné vzdušné kulise táhnou se bílá Champs Elysées...

Obávám se, že mnoho těch, kteří uspěli, nebylo. Je to úryvek z básně uveřejněné ve sbírce Poesie za mřížemi a jejím autorem je prof. Syllaba, který byl nejen zakladatelem moderní československé diabetologie a nestorem diabetologie evropské, ale také věhlasným učitelem a lektorem. Vždy tvrdil, že kulturní jazyk je podmínkou porozumění textu, ale i vizičkou autora a celého oboru.

Jenže kdo se v posledních letech zaposlouchá do vysílání zejména komerčních stanic rozhlasu a televize, kde se předvádějí nejrůznější baviči včetně politiků, musí nutně plakat nad úrovní, k níž klesl a dále klesá jazyk jimi užívaný. Bohužel však trvale klesá i naše imunita vůči nákaze, a spousta nešvarů se v důsledku toho přenáší i do textů psaných, dokonce i odborných.

Dědictví Husákovo a Bilakovo

Po Husákovi či Bilakovi se nejspíše stýská těm, kdo užívají slovakismy typu „více jak“ (místo více než), „přicházet do úvahy“ (místo přicházet v úvahu), „uvažovat s novým vybavením“ (místo uvažovat o novém vybavení), „zmínit některé problémy“ (místo zmínit se o některých problémech), „záviset od čísi pomoci“ (místo záviset na ní), „na vině je“ (místo vinu na tom má...), „není to až tak nové“ (místo není to zcela nové), „nad ránem“ (místo k ránu), atd.

Dědictví komunistických funkcionářů a náměstků RAJ

Ti, kdo říkají, že se o zdravotnictví mluvilo „na vládě“, nejspíše nebudou daleko od těch, kdo mívají zboží „na prodejné“ nebo kdo je nabízeli „na provozovně“ (např. RaJ). Školu sovětských stranických funkcionářů a jejich českých nohsledů zase nejspíše převzali ti, kdo odkládají řešení odkazem na to, že se „v celé věci ještě musejí rozebrat“ (místo aby ji analyzovali, prozkoumali nebo si ji promysleli).

Dědictví nevzdělců a zastydlé obrozenectví

Praktikám vysloužilé učitelky, která kdysi opravovala ve Vnitřním lékařství infarkt myokardu na záhat srdeční a atriální fibrilaci na komíhání síní, se blíží ti, kdo v zastydlém obrozenectví uprostřed globálního světa hovořícího anglicky dělají vše pro to, aby se termíny užívané v češtině od mezinárodních co nejvíce lišily. A tak tedy z coxibů udělají koxiby (ačkoli jde o inhibitory COX-2 čili cyklooxygenázy typu 2, takže kde je jaké „k“?), z carvedilolu karvedilol atd.

Jazyk ulice versus jazyk odborný

Tak tedy stejně jako v jiných oblastech vítězí ulice i v jazyce, a proto i do odborného jazyka pronikají hrůzy typu chromozóm, lýzozóm, dizertace či pulz, ačkoli ty mohou z logiky věci užívat pouze málo gramotné osoby neznalé jejich etymologie. Přímo směšné je pak přejímání klišé slovníku pubertální mládeže, jako „o čem to je“, „dějí se věci“, „pravé ořechové“, „vysmátý“, „adrenalinový“, „zadaří se“ nebo „o tom žádná“.

Lingvisté versus přírodovědci

Již delší dobu probíhá spor mezi tzv. progresivním a tzv. konzervativním pravopisem, a to zejména v oblasti cizích slov neboli tzv. slov přejatých. Zatímco lingvisté jsou snad bez výjimky zastánci tzv. progresivního pravopisu, většina odborníků v přírodních vědách má stále tendenci dávat přednost tzv. pravopisu konzervativnímu. Zdá se, že tento spor v současnosti lingvisté vyhrávají. Mají na své straně jednak některé argumenty věcné, ale také – a to zejména – argumenty mocenské.

Věcně argumentují tím, že jazyk je živý organismus, který se neustále vyvíjí a je nutno jej neustále přizpůsobovat současnosti. S tím je nutno plně souhlasit. Je ovšem otázkou, jakým směrem se má jazyk, zejména v oblasti pravopisu slov přejatých, vyvíjet. Přehnanou fonetizací k obrozenectvým snahám 19. století (což je z neznámých důvodů označováno jako progresivní)?

► **Dokončení ze s. 463**

Anebo snahou co nejvíce se integrovat do Evropy a světa a co nejméně se odchylovat od mezinárodních norem (což je kupodivu považováno za konzervativní)?

Mocenským nástrojem odborníků lingvistů je pak kodifikace pravopisu slov přejatých v tak závažných publikacích, jako jsou Pravidla českého pravopisu nebo Akademický slovník cizích slov. I když v úvodních statích k těmto účtyhodným dílům je projevována značná míra tolerance v podobě přípustných dublet, v lexikálních částech jsou prezentovány výhradně varianty tzv. progresivní.

Co s tím?

Na základě těchto skutečností vznikla již před několika lety skupina reprezentantů přírodovědných oborů, jejímž konsultantem byl i ředitel Ústavu pro jazyk český. Výsledkem společné práce se stal elaborát „Doporučení redaktorům odborných a popularizačních časopisů přírodovědeckého zaměření a autorům vysokoškolských a středoškolských přírodovědných učebnic.“ Podle něj sice je snahou autorů maximálně respektovat stávající Pravidla českého pravopisu, jakož i Akademický slovník cizích slov, současně je však třeba využít jejich úvodní výklad o dubletách tak, aby plně vyhovoval zásadám moderní vědecké komunikace v přírodovědných oborech. Čili – všechny přejaté výrazy patřící do běžné slovní zásoby budou psány v souladu s tzv. progresivním pravopisem, ale v případě odborných termínů se bude dávat přednost pravopisu tzv. konzervativnímu, bližšímu zvyklostem mezinárodním.

Co bychom si měli zachovat?

Minimálně termíny jako symposium, kurs, konkurs, impuls či puls, organismus, mechanismus či metabolismus, polymorfismy, resort, diskuse, kasuistika, chromosom či disertace, namísto slov symposium, kurz, konkurz, impuls či pulz, organizmus, mechanismus, metabolismus, polymorfizmy, diskuze, kazuistika, chromozóm i dizertace.

Jaké důvody nás k tomu vedou?

- 1) Tzv. progresivní pravopis v odborné terminologii nás nepřibližuje, nýbrž vzdaluje od mezinárodních zvyklostí a zejména od závažných mezinárodních norem, a posunuje nás dále směrem na Východ. Tím znesnadňuje vzájemnou komunikaci a výměnu exaktních vědeckých informací v příslušné oblasti.
- 2) Tzv. progresivní pravopis odborných termínů v oblasti přírodních věd svoji leckdy přehnanou fonetizací často zastírá jejich etymologii a tím i jejich sémantický význam. Vždyť etymologie odborného výrazu je nositelkou významné informace o podobě, tvaru, vlastnostech, původu pojmenovaného objektu, látky, jevu či děje, a jestliže je její poselství necitlivým formálním zásahem umlčeno, ztrácí odborný termín svoji sémantickou hodnotu a smysl a stává se prázdným pojmem.

Zde jediný příklad za všechny

Řecký výraz pro barvu je chroma a slovo sōma znamená tělo, těleso, tělísko. Somatologie je tedy tělověda a chromosom je název pro barevné (barvitelné) tělísko v dělícím se jádru buňky. Proč bychom tedy měli psát chromozóm či chromozom, a obdobně ribozom, lyzozom, akrozom či melanozom, ačkoli správně píšeme somatologie a ne zomatologie (tedy

alespoň zatím). Jen proto, že to tak někde někdo neznalý základu „sōma-sōmatos“ vyslovuje?

Jedna imperativní a impertinentní otázka nakonec

Proč naši odborníci a redaktorky tak úporně trvají na tzv. progresivním pravopisu neboli fonetizaci slov přejatých (piš, jak slyšíš), zatímco u leckterých slov ryze českých samozřejmě ponechávají pravopis tzv. konzervativní, který ani v tomto případě neodpovídá výslovnosti. Tak např. včela a ne fčela, lev a ne lef, my všichni a nikoli my fšichni, v úterý a ne f úterý, vkus a ne fkus, rozpaky a ne rospaky, myjsme a ne mysme (nebo dokonce myzme). Důslednou fonetizací by se narušily principy a logika pravopisu spisovné češtiny – a to by jistě nebylo správné. Že se důslednou fonetizací slov přejatých narušují principy jejich sémantiky a logika jejich etymologie, to je správné?

Pavel Eisner ve své oslavě jazyka českého v knize „Chrám a tvrz“ napsal mj.: „Lidské řeči je dáno do vínku, aby byla filia publica a Venus vulgivaga, holka pro všechny; nemohouc si pomoci, líhá s každým obejdou, ale rodí nestejně: zmetky, kteří pak přijdou do lihu, a prince s hvězdou na čele. Tvrdím a nepřestanu tvrdit, že je právem každého autora, aby si již povahou svého výraziva volil posluchače a čtenáře, k nimž vůbec mluvit chce a hodlá.“

Proto si volte i vy.

Mgr. Jaroslav Hořejší
emeritní šéfredaktor
nakladatelství Medical Tribune

Mgr. Jaroslav Hořejší

Medical Tribune
Na Moráni 5, 128 00 Praha 2
horejsi@tribune.cz